

TENYÉSZET ÉS ÉRTELEM I.

(JUHÁSZ FERENC KÖLTÉSZE)

Bori Imre

1.

Nemcsak nemzedéke, de a mai magyar költészetnek is egyik legnagyobb formátumú egyénisége Juhász Ferenc. Felléptekor a feltétlen elismerés verőfényében sűtkérezhetett, alig múlt húszéves, máris Kosuth-díjasnak mondhatta magát, aztán, mintha megsokallta volna az olcsóbb sikerek látszatát, a könnyen szerzett babérokat, olyan útra tért, amelyen haladva a magyar költészet garabonciásává vált, léptei nyomán viharok kavargtak. Az elismerés ezután már szűkmarkúan övezte csak: problematikus alkotóvá vált az irodalompolitika szemében, amely rettegve és borzadva hajolt a mélységek fölé, ahol Juhász Ferenc költőisége haladt, de követni már nem merete és nem tudta — félve, hogy a biztos partokat elhagyva letűnnek a csillagok is, amelyek vezetői lehetnének.

Új s egyben régi kötete, amely most jelent meg *Virágzó világfa*. cím alatt, karakterében, struktúrájában igen jól mutatja a költő pillanatnyi helyzetét a magyar költészet mai konstellációjában, hiszen e kötetében biztosabb kézzel húzhatta meg ugyan, visszapillantva költői pályájára az előremutató, egy-egy pályaszakaszában csak ösztönösen képviselt jegyeit és vonásait, ám új vers nem került a kötetbe, s így nem mutathatta meg a verseskötet egységesebb és sugallóbb összjátékában a *Tenyészet országa* megjelenése (1956) óta írott költeményeit, alakulásának legújabb, legfrissebb szakaszát.

Amióta találkoztunk költészetével, mindig izgató problémaként élt bennünk, s régen melengetett szándékunk, hogy szembenézzünk azzal a költőiséggel, amelyet Juhász Ferenc képvisel. Az alábbiakban arról szeretnénk számot adni, milyennek látjuk azt a pályát, amelyet Juhász Ferenc befutott, úgy, ahogy azt költőisége megmutatja, ahogy versei jelzik, vallomásai hitelesítik. Meggyőződésünk ugyanis, hogy Juhász Ferenc költői műve ma már autonóm, zárt egész — önmagáért helytálló, a költő eredeti intencióit is túlbeszélő, magáról valló —, mint minden nagy és jelentős művészi alkotás.

2.

1948 körül a magyar irodalom a fordulat lázában égett: a magyar irodalomnak ún. szocialista realista szakasza volt indulóban, s ezzel együtt egy új és friss írónemzedék készülődött megszólalni, vagy már meg is szólalt, anélkül, hogy komolyabban hallatta is volna a hangját: még a „föld alatt” volt, de már létezett. Jelképes erejűnek tetszik ma már, hogy Lengyel Balázs *A mai magyar líra* című könyvében (Officina, 1948) még nem tud róluk, az ő névsorában a „fiatalok” közé Pilinszky János, Rába György, Nemes Nagy Ágnes, Szabó Magda, Benjámin László, Aczél Tamás, Jánosy István, valamint Végh György, Gyarmathy Erzsébet, Vidor Miklós, azután Somlyó György, Darázs Endre és Kormos István tartoznak. A mai magyar líra derékhadának első hulláma volt ez az akkor fiatalnak tartott költészet, s nyomában már ott volt a másik, a még fiatalabb, amely ezekben az években még a középiskolák padjában ült. Lengyel Balázs könyve lezárt tehát egy korszakot, összefoglalta azokat a költői törekvéseket, amelyeknek a szülője még a harmincas évek légköre volt — szinte az utolsó pillanatban, mielőtt az egész magyar költészet új irányt vett volna.

Profétikusnak látszó szavakkal zárult könyve az eljövendő költőnemzedékről elmélkedve: „Jósolás lenne még részletesebben osztályozni ezt a fiatal költészetet, de fel kell figyelni előkészületeire. Egy sereg rokonszenves, induló pályára, amely az emberi megpróbáltatások megszólaltatására, a korszak erőinek átvilágítására, vagyis lényegében igazi költői szerepére szánta magát. Vajon megtelnek-e beteljesítő életművekkel az itt felsorolt nevek, vajon az előttük járók, vagy a mögöttük készülő — akiket már-már említeni lehetne — fogják-e megteremteni a korszak nagy mondanivalóinak megfelelő nagy költészetet? Ki felelhetne erre? Ám, a fiatalok hullámában, egyre sokasodó műveikben, talán nem reménytelen ma meglátni a biztatást, hogy a század két nagy jelentőségű irodalmi kivirágzására, az öntudatosuló orszáig igénye és irodalom egészségesebb állapotra megteremti a harmadikat, vagy a harmadik feltételeit?” Nos, ez a „harmadik” hullám hozta magával a mai magyar költészet reprezentánsait: Nagy László és Juhász Ferenc költészetét, olyan felhajtó erővel, olyan kezdő sebességgel, olyan költői potenciákkal, hogy a Lengyel Balázs könyvében név szerint is emlegetett „fiatalok”, kiteljesülő életművük ellenére is, a magyar költészet második-harmadik vanalába szorultak vissza.

A felléptükkel egyszerre beköszöntő „új világ” mintha a Juhász Ferencék vitorláját dagasztotta volna. Volt azoknak az éveknek a levegőjében valami, ami Petőfiék márciusi derűjére emlékeztetett, s amit a születés verőfényének lehetne nevezni. Nemcsak a fiatal költő indult világot váltani, a világ is készült újraszületni, a nép, az önmagáról alkotott képében sem fetisizáltan, hanem frissen, erőből duzzadóan táplálta fiait — ezer év után először mondva magáénak az országot és a hatalmat. Olyan világ küldte üzeneteit, amelyről Petőfi óta csak álmokban az írók, olyan viszonyok körvonalai bontakoztak ki, amelyek után sóvárogva egy József Attila, egy Illyés Gyula költészetének gordonkahangja sírt. „A párt helyesen mutatott rá: a szocializmus építése lehetővé teszi, hogy a magyar irodalom és művészet új magaslatok felé induljon. Szocialista művészet legyen, amely a népé; a népről és a népnek szóljon és segítse a szocializmus építését, az új szocialista ember kiformalását” (A felszabadulás utáni magyar irodalom néhány kérdéséről. *Kortárs*, 1959. 3.).

A harmónia ígérete ihlette az öntudatában megnövekedett fiatal költőt. Ismét Lengyel Balázst idézzük: „A magyar társadalom átalakulása két szempontból is alapvetően megváltoztatja az irodalom helyzetét. Megszünteti azt a tollat-akasztó fölöslegességi érzést, amellyel majdnem minden nagy szellem, még Ady is (egyedül a népi mozgalmakkal együttaladó forradalmárok a kivételek) szüntelenül viaskodott, s amely az írói alkat, tárgyválasztás és kifejezés legkülönbözőbb eltorzulásait okozhatta. Megszünteti azt a teremtő, bár a teremtés értelmetlenségével telített kétségbeesést, amely a legtöbb nagy művet létrehozta”. Petőfit idézte a korszak irodalompolitikai jelszava is: a „lobogóknk: Petőfi” — ám ebben a gondolatban nem annyira a Petőfi-féle népiesség ars poeticája volt adva, mint inkább továbbmondása annak, amit Petőfi A XIX. század költőiben hirdetett a költői próféta-szerepről és a Kánaánról, azt a hitet sugallva, hogy „itt van már a Kánaán”, s témaként a „felmagasztasult népet” kínálta az irodalomnak. „Az a mai magyar író, akinek irodalmi értelmében nem Petőfi a lobogója — eltávolodik, vagy szembekerül a néppel” — hirdette Horváth Márton. „Művészeti forradalom az, amit Petőfi csinált, azzal, hogy demokratikussá tette a költészetét. Témáit a nép életéből vette, nyelvét a néptől vette, szeme a nép szemével nézte a világot. Hallatlanul leegyszerűsített, minden áttétel nélküli kifejezésmódja a nép megnyilatkozási módja volt...”

Ezek a követelmények és törekvések természetesen csak pillanatnyi-lag tűnhettek egy harmonikusabb költői attitűd biztosítékainak, hiszen éppen Juhász Ferenc esete bizonyítja, hogy alig telt el pár esztendő, a költő máris vélt harmóniája romjai felett boronghatott ajakra fagyott mosolya redőit tapogatva. A „Kánaán-mitoszról” igen gyorsan kitént, hogy a frissen megszületett világ nem betetőzése egy fejlődésnek, hanem kezdet, véres-jajongó születési görcsök rángása, s a Petőfi-féle „demokratikus stílus” is lépés hátrafelé, hiszen nemcsak a szimbolizmussal kezdődött s Adyban, Babitsban tetőzött költészetnek a megkerülését és kiiktatását jelentette a költői tudat hagyományai közül, hanem a József Attila—Illyés Gyula képviselte intellektualizmust s a „népi írók” kimunkálta népiességet is, amely végső fokon ugyan-

csak Európa költészetén edződött. Tagadhatatlan azonban, hogy ennek az irodalomnak, költői ideálnak volt egy termékeny pillanata is ott a negyvenes-ötvenes évek határán, s hogy a horizonton — mintha a felkelő nap ígérete lenne — ott lebegett a költői harmónia rózsafelhője is.

Ez a tiszavirág-életű harmónia a fellépő Juhász Ferenc pillanata volt, s egyben petőfies korszakának a kezdete is.

Az „öröm arany-ága” költészete készült az ifjú költő műhelyében: a világ derúje volt az ihletője, amely átjárta és bearanyozta a verssorokat, ragyogni kezdtek tőle a tárgyak, idillikussá szerveződött az emberi élet látványa azzal a kedéllyel, amely Petőfi, József Attila genre-képeiből is sugárzik, a felfedezett világ láttának hars örömeiként. Ám igénytelen ez az öröm, legalábbis intellektuális vonatkozásaiban, hiszen esendő földi dolgok tudják mindenekelőtt elragadni, magukkal vinni: a leves tetején csillogó arany-karikák, a szikrázó hó, a születendő gyermek apró rúgásai a hasfalon, a szoptató anya mosolya, az üldögélő öregek látványa, a hazaérés jóérzése, a legénykedés... — ahogy a gyerekkorra, a kamasz kedvteléseire visszaemlékezik a fiatalember költői evokációjában. Testközvetben szemlélt világ szólal meg ebben a költészetben — a költő érzelmileg is, mondanivalóban is egy a világgal, amelyből származott, s boldog költői állapotként, úgy tesz neki, hogy minden költeménnyé válik már azzal a puszta ténnyel is hogy van, hogy létezik, hogy ő nézte meg rajongó szemével azokat. Kis világ ihletköre ez, nem nagyobb, mint amit a szülői ház s a szülőfalu határa térben befog, s időben, amit a felnőtté vált férfi meg tud idézni anélkül, hogy rosszérzése támadna ezeket az emlékeket megszólaltatva.

A derűnek ez a jelenléte az, amit az irodalompolitika, az irodalmi közvélemény oly szívesen és örömmel fogadott és magáénak tudott: egy költői demokratizmus szelleme volt ezekben a versekben, a költő öröme egynek látszott azzal az örömmel, amely a társadalmat is átjárni látszott a népi állam megszületésével. Mintha a fiatal Juhász Ferenc költészete elégítette volna ki legmaradandóbban azt a költői igényt, amely Petőfi szellemében fogant, a „mű és magatartás” egységében, a hang és a forma Petőfi óta demokratikussá vált egyszerűségében, népiességében. Mondanunk sem kell azonban, hogy Juhász Ferenc költői népiessége mégsem azonos olyan mértékben a Petőfi-félével, mint ahogy azt a Petőfire való utalásaink sugallhatnák. Petőfi népiességét újra megszólaltatni primitívizmusba vezetne, s Juhász Ferenc költészete már ekkor is, ebben a petőfies korszakában több volt és mindenekfelett más volt, mint primitív. Sőt: egyszerűsége sem volt lineáris módon felfogott egyszerűség, tehát nem Horváth Márton módján volt egyszerű, hanem József Attila és Illyés Gyula vers-eszményének magáévá tétele segítségével, rafináltan kimunkált és kiművelt, szűrrealizmussal is átjárt népiesség. Leegyszerűsítve azt is mondhatnók, hogy a genre-képek Petőfi iskolájára, megmunkálásuk, belső megszerkesztésük, felfogásuk és kifejezésük pedig József Attila ihletésére vallanak, de ugyanakkor nem idegenkedik az urbánusabb költői hatásoktól sem, hiszen Radnóti-reminiszcenciákra is felfigyelhetünk első versei között.

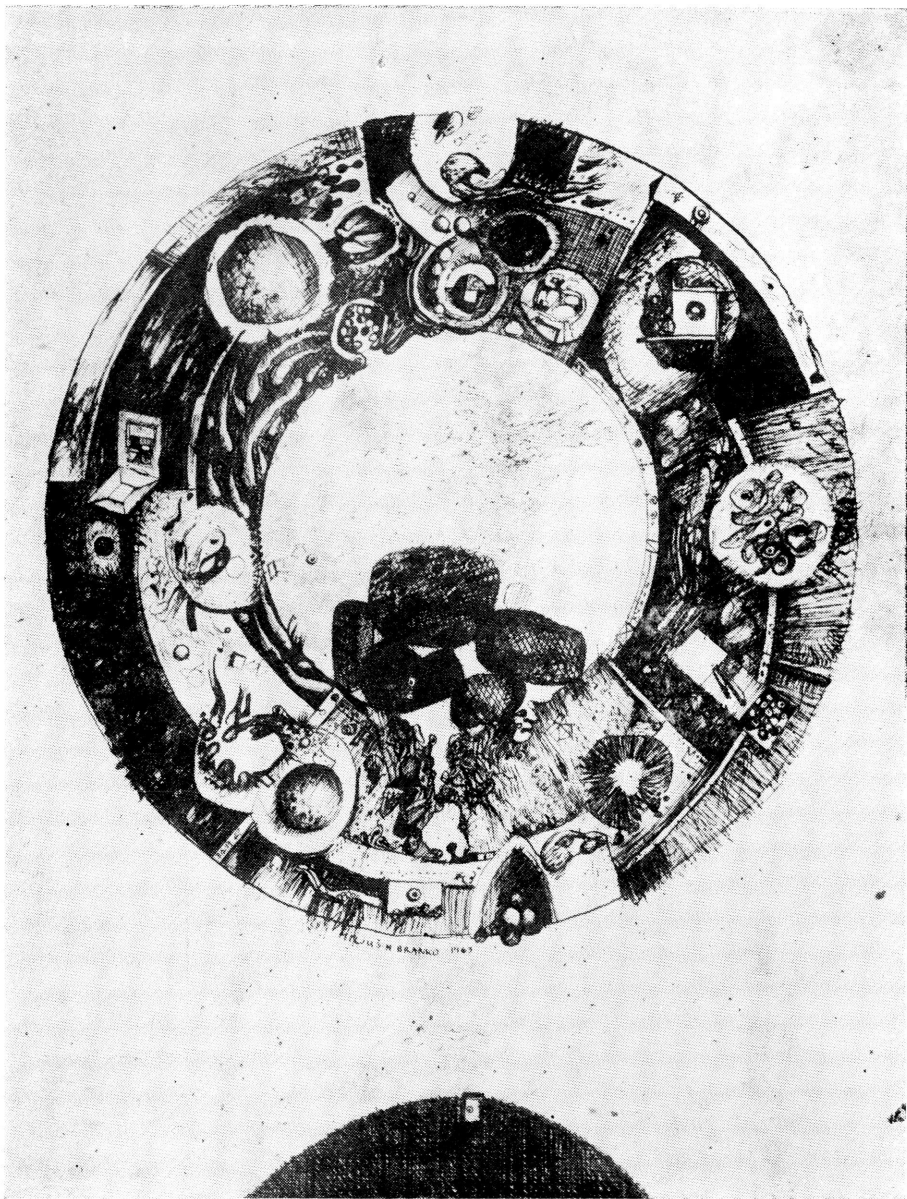
A hatás-rétegek könnyen megmutatják vonalaikat, amelyek közül a József Attila-i ihletésnek külön helye és szerepe van. Népiesség-felfogásának kimunkálásában nem nehéz felfedezni a Betlehem és a Betlehemi királyok című József Attila-versek belejátszását, a mélyebb népiességre valló törekvések felbukkanását, a „népinek” a megragadását, amelyre például József Attilán kívül Bartók zenéje is ösztönözhet. Az olyan versek mint az Isten tehénkéje, az Álmából fölsír a csecsemő, a Mária címűek, majd erre, a József Attila-i hatások újabb rétegeként az Öregek, ezt követően pedig az Örömenek című Juhász-versek következnek, az utóbbi úgy, hogy tudatosan kapcsolódik József Attila: Fialat asszonyok éneke című költeményéhez, az idilli hangulatot fogva munkába.

Közvetlen környezetének, falujának, családjának, önmaga alakjának költői meghódítása, érzelmi kiaknázása játszódt le ezekben a versekben, amelyekben leginkább József Attila kezét fogva indult el. Emlékekről szólnak ezek a versek anélkül, hogy emlékjellegük előtérben lenne. A versek a költő jelenéről szólnak s a világa jelenéről is: a derű napja nem az emlékezés egén sétál, hanem mintha megállt volna a jelen zenitjén, jelezve, hogy az öröm, amit a költő érez minden alkalomkor, amikor megfürödhet a szülőföld képeinek színeiben, valami tartós mozzanata az életnek most már, világ-elv, amellyel a társadalmi átalakulás ajándékozta meg az életet.

Statikus költői világgéppel indult Juhász Ferenc, amelynek alapjait nem ingatta meg a világra kérdéses kételye. Világát inkább öröme, lelkesedése tartotta Atlaszként a vállán. „Egyformán helyén van itt minden — jellemezte egyik kritikusa, Bata Imre —, őszinteség és egyszerűség hatja át az élményeket, s ujjong az egész költői világ-egység, amelynek napszerű középpontja a felszabadulás-földosztás élménye, s körülötte két bolygó kering, a nehéz múlt emlékezete és a ragyogó jelen.” A fehérnek és a feketének ez az éles ellentéte éppen úgy a statikusságot hívja elő, mint a táj-elem, a leírás uralma a verseken, a mese, a történet elsődlegessége még a dalszerűbb versekben is. Mintha epikába szemérmesedett líra próbálgatná hangját ezekben a versekben olyan költői kényszerűség félmegoldásaként, amely még nem tudja versként felfedni alapvetően lírai természetét, vagy pedig nem nyilatkozhatik meg közvetlen és egyenes módján. Jellemzőnek kell tudnunk, hogy ezek az „akadályok” Juhász költői pályája más szakaszaiban az epikusabb elem előretörését eredményezik majd: nemegyszer a nagyepikával is kacérkodásra kényszerítik, holott legforróbb lírai jellegű mondanivalói keresik a kifejezés útját.

Statikusak zsánerképei, lírai pillanatfelvételei, impresszionista megnyilatkozásai, epikusak „örömeinek”, állóképszerű közvetlen politikai költészete is, amely legkevésbé költői e kori versei között, jelezve, hogy a közvetlen kifejezés ideje még nem érkezett el a költő számára. Ezekben mintha mesterei sem állnának mellette biztatásukkal: költői izlése elbizonytalanodik, s már-már egy Szabolcska Mihály hangján szólal meg:

Szabadság madara,
bársonyszárnyú lélek,

BRANKO MILJUŠ

rajz

ó, de boldog vagyok,
 hogy szabadon élek.

Nézem most a fecskét,
 kiáltok repesve.
 ni, hogy cikkan, röpdös,
 testvérem, a fecske.

— — — — —
 S én szóltam, szabadság
 forró szerelemben,
 soha, soha, soha
 ne veszíts el engem!

(Fecske)

A népi realizmus hagyományos világa ez, ha József Attila népiségével dúsítottan is. Annál meglepőbb, hogy ezeket a verseket (*Szárnyas csikó* cím alatt jelentek meg) a kritika friss, felszabadult látása miatt dicséri, s azt tartja a költőről, hogy „fantáziadús képekkel hálózza be új világunkat”. Lírai állóképeknek keresztelték az ifjú Juhász verseit, s azt figyelik meg, hogy Juhász állóképei a mozgás felé tendálnak s a „mozgó-kép” határát is elérik — jellegzetes tüneteként a Petőfi-iskolának, amelyre, mint Kiss Ferenc kimutatta, a ritmushagyományban is építkezett az induló Juhász Ferenc. „Kifomált, lehiggadt tartalmakat” emleget a kritikus Juhással kapcsolatban, holott csak arról lehet szó, hogy az „idill és a gyermeki hit tisztaságával indulva” problémamentes az életlátása és egysíkú: csak érzelmi indítékú a líraisága. Nyilvánvalóan nem a problémákat megoldott, feloldott, életkérdéseket elrendezett költő világképének az üzenetei ezek a versek, hanem a problémákkal még nem találkozóé. Éppen azért boldog, gyermekhit lobogású a szava. Ezért lehet lelkesedően optimista, s ezért kell megmaradnia költői látásának a táj kérgénél, vékonyka felszínénél, a klasszikus tájelemek ismételt felhasználásánál. A költő boldogan naiv pillanata volt ez, s ennek a naivságnak a bája ragyogja be szülőföldje s családja — mindenekelőtt a maga gyermeki világa — epikai-lírai megörökítését. A „lehiggadt” s a leírásokban gyönyörűségére lelt költő éppen ezért vállalhatta a próféta szerepét is, miként azt Petőfitől tanulta. Keletkeztek ezekben az időkben versei, amelyeket egy zord „szakállas Mózes” írt, ars poeticáját fogalmazva:

A parancsokat kötáblára írtam,
 összetöröm a mult bálványait.
 Építő világot hirdessen a dal,
 mire a munka, s nepem tanít!

(Aranyborjú)

Zárt rendszerrel lépett fel tehát a költő első verseskötetében — ma már tudjuk: egyetlen kivételes pillanat gyümölcseként, amikor csak a Nap ragyogása látszott s árnyékokat nem szült még. S e tényben kell látnunk mindazokat a később felmerült problémákat, amelyek elmérgesítették, megrontották a költő körül az atmoszférát. Juhász Ferenc

érzékeny költőisége ugyanis e kétségtelenül boldog pillanat hajszálfinom repedéseit is érzékelté, pillanat voltát tudomásul vette, s páratlan következetességgel indult új utakra, míg az irodalompolitika hosszú ideig abban a hitben élt, hogy a „fordulat éveinek” az idilli pillanata mesterségesen kitérítendő, hogy évtizedekig tarthat.

A költő és a világ harmonikus találkozásának homéroszi pillanata volt ez — nem véletlen, hogy Juhász Ferenc éppen ekkor tör a nagyepika felé is, amelyben konszonzancia uralkodott, a leegyszerűsödött költői eszközök, a magyar líra hasonlat-hagyománya, nyelvének tárháza, forma-kultúrája még együtt énekelhetett azzal a kor-sugallattal, amely a költőig elért, amelyet a költő vallott szilárdnak hitt talaján, világa biztonságos televényén állva két lábbal úgy, hogy az örökkévalóság illúziói járhatták át költeményeit, szívvel-lelékekkel vállalva a jelent egyszerű s alig-alig bonyolult földi arányaiban.

Azok a költői jegyek éppen ezért, amelyek majd későbbi költészetben lombosodnak ki, éppen hogy csak jelt adtak magukról ezekben a versekben. Itt-ott belejátszanak a versbe, a hasonlatok harmonikus egyszerűségét megzavarva távlatok felé indítanak a klasszikus rajzú költői képet, a látomás indulatával telítik meg a leírást: kozmosz és biológiai látás majdani sugallataként. Ezek az itt még csak futamként megszólaló részletek jövő költői szerepükről mit sem tudva vannak a versekben, ám: hogy vannak, már léteznek, nemcsak a költői szeszély, bizarrság-keresés megnyilvánulásai, mint első pillanatra látszanak. Egyelőre csak még szerepük nincsen, mellékes és bátortalan zöngéi a költő hangjának, de megnyilvánulásai is intimebb s még rejtőzködő természetének.

Ilyennek kell tartanunk az Arany című versének zárószakaszát józsef Attilá-s reminiscenciájával:

És míg e ködben szemük csillaga
ragyog, mint tíz külön világ,
lent a levesben
úszkálnak az arany-karikák.

Az Ezüst című versének a kozmosz képzetével kacérkodó részletét:

Csak áll, az állatokat nézi,
ahogy fölporzik a hó a paták alatt,
a millió bolygóval teleszórt
csillogó és véges tejutakat ...

A Halak is vannak kedvteléssel részletezett szervi világát — majdani biologizmusának előképeként:

Szálkavékony bordájuk ketrecében
hólyag van tudó helyett.
Üstökük széthull, szemük kimered.
Tátognak az éhes porontyok,
orrlükük, szemük, szájuk szinte
bugyborékol, s mint a pontyok
néma és riadt csorája libegnek.

E részletek intermezzo jellege kétségtelen, de kimunkálásuk már itt megkezdődött, hogy évek múltán Juhász költői kifejezése alaprétegét képezzék majd.

3.

Figyelme ekkor még annak a költőiségnek a kiaknázására irányult, amelynek epikus-lírai fragmentumait rövidebb darabjaiban már megalkotta. A petőfiesen népies pillanat, amelynek költője volt ekkor Juhász Ferenc, mintha az epika javára döntött volna: ezekben az időkben készülnek nagy-epikus költeményei is, A Sántha család és az Apám című. Az egyik költői hírnevét alapozta meg, a másik a Kossuth-díjat kapta, jelezve, hogy olyan költeményekkel van dolgunk, amelyeket a korszak a magáénak tudott, amelyeket vállalt, önmaga arcát látva meg tükrükben.

Ám, amennyire a korszak hangulatával együtt szólók az ilyen versek, annyira válságtermékek is, ha az irodalomtörténeti tapasztalatok analógiával dolgozunk, s ezek segítségével próbáljuk Juhász alakulásának izületeit kitapintani. Juhász nagyepikája ugyanis az eredendően lírai alkat elbeszélő költészete, s az irodalomtörténeti tapasztalat szerint a költőnek az anyaggal való küzdelme tünete: még nem tudja elhagyni meghódított világát, de már annyira felgyülemlettek benne az elragadó erők, hogy búcsúzóban van meghitté vált ihletkörétől. S az ilyen költeményekben e kettősség jelenti a paradoxont is: a világ akkor érzi legjobban magáénak a költőt, amikor az léleekben már messzebb került, harmóniának hallja azt, amiről a költő már tudja, hogy diszharmonia, legalábbis belső indítékaiban. Mintha a költő jól meg szeretné vetni a lábát, mielőtt elrugaszkodna a kifejezés líraibb, tisztulibb alakzatai felé ezekben az epikus versekben, a hagyományos költőiség objektív módján összegezve hagyományos módon szubjektív törekvéseit. Tovább érezve e műfajnak lírai költőnél felbukkanó paradoxonát, azt is megállapíthatjuk, hogy már-már ironikus az a helyzet, amely e költemények megjelenése körül szerveződött, hiszen a Petőfit lobogóul választott korszak éppen ezekben a versekben üdvözölhette a leginkább petőfies költői megvalósulásokat, igazolva látta jelszava igazságát, mert Juhász költészetében a líraibb megnyilatkozások periódusát felváltó epikus korszak Petőfi hasonló ritmusú költői periódusaira emlékeztet. Könnyen támadhatott tehát az új Petőfi-korszak megszűlésének az illúziója is.

Petőfi — és Arany János — hatása kétségtelenül ott van ezeken a verseken, s bennük a népiesség hagyománya ülte diadalát — utolsó reflexeként annak az intim és közvetlen, ebből következően problémamentes viszonynak, amellyel Juhász Ferenc korszakáról szólt és korszakához viszonyult, függetlenül attól, hogy maga a költő milyen költői következményeket vont le epikus kalandjaiból, s mennyire más hangot üt meg az ezeket követő lírai termésében. A harmonikus kifejezés és a leszámolás versei tehát ezek, amelyekben látszólag együtt úszik az irodalompolitikai hangulattal, holott valóságban azonban már szembefordult vele, hiszen új jegyek halmozódásának a folyamata is lejátszódott bennük.

A korszak, mint jeleztük már, kedvezett a nagyepikának, belső karakterével is, „homéroszi pillanat”-voltával, egyensúlyával. A Petőfi-re esküdő irodalompolitika éppen úgy bátorítóan hatott Juhászra, mint a szovjet irodalomban népszerű „poéma” — lírai indítékú elbeszélő költemény divatja. Horváth Mártonnak — más kontextusban mondott szavai — jól jellemezhetik azt az irodalompolitikai közhangulatot is, amelyben Juhásznak ezek a versei fogantak: „Leghaladóbb mai költőink megértették már, hogy következetesen Petőfi után járni a politikában annyit jelent, mint szocializmus, a költészetben annyit, mint a szovjet irodalom eredményeinek elsajátítása”. S valóban: már a negyvenes évek második felében, a szovjet irodalom magyarországi népszerűsítése első hullámaiban sorra megszólalnak a szovjet irodalomnak háborúban készült poémái, Antokolszkij, Tvardovszkij, Vera Inber művei, cikkek jelennek meg a verses regény műfajának indoklásáról, s így hitelt kap a magyar epikus hagyomány is, „szocialista realista műfajjá” válik a poémának az a változata, amelyben „a szenvedések árán kiküzdött nemes optimizmus” hangja szólal meg.

Juhász Ferenc tehát, amikor poémáit alkotja, egyszerre nyúlhat a magyar irodalom megszentelt hagyományaihoz, s lehet időszerű műfajban is, mondanivalóban is, azokban az időkben, amikor a magyar próza a korszerűnek tudott témákhoz még nem nyúlt, hiányolva a történelmi távlatot, amelyet a regényfestéshez szükségesnek tudott. A példák és az indítékok vonzóak: ha Petőfi János vitézéről Illyés Gyula könyvében azt olvashatta, hogy a „János vitéz az üdvözült parasztság”, akkor A Sántha család felező tizenkettőseiben éppen ezt énekelhette meg, hite szerint már nem népmesei szinten, hanem eszményien szép vaskos valóságként, amely azonban ismét csak mintha még mindig mese volna. Amikor tehát ismét Petőfi felé fordul, akkor ugyanazt a fajta „szemléleti-nyelvi kiegyensúlyozottságot, egyenes tükröződést . . . lírai realizmust” akarta megidézni, amely Petőfi nagyepikájából valóban felhasználható volt s termékenyítőnek ígérkezett. Juhász eposzai ugyanakkor arra is példák, hogy az ilyesfajta nagyepika a műfajba beletudott történetet már nem bírja el, vagy legalábbis Juhásznak éppen a történetet, az eseményt nem sikerült beleírnia eposzaiba. A regény bosszúja és a lírikus természet tiltakozása egyaránt közrejátszott ebben. Bármennyire mesébe, regénybe illő volt A Sántha család boldogsága a földet osztó, termelő csoportokat szervező országban, bámmilyen heroikus volt az apa köhögő s mindig dolgozó alakja, ahogy a múlt ködéből megidézhető — a vers már nem tudta magába olvasztani s magas hőfokon tartani azt az eseménysort, amely ezekkel a hősökkel megtörtént. Nem véletlen, hogy a költő alakja szinte állandóan a színen van, szemünk előtt, azzal a személytelenséggel ellentétben, amelyet oly klasszikus méltósággal éppen a János vitéz naiv realizmusa képvisel. Juhász eposzai éppen ezért a XIX. század második felének verses regényeivel tartanak közvetlenebb műfaji rokonságot, amelyben az ún. tárgyi elemek, az epikus mag alig kap szerepet, cselekményrészletté válik, s e részletek között tátongó szakadékokat a „lírai kitörések” hivatottak áthidalni. Már Gyulai Pál megfigyelte, hogy a verses regényben szabad tér nyílik a tájfestésre, az idilli érzések és a szenvedélyek, nemkülönben pedig az ironikus

reflexiók kifejezésére. Ezek azok a műfaj kínálta lehetőségek, amelyekkel Juhász Ferenc eposzait írva oly bőségesen élt is — elsősorú fontosságot adva ezekben a művekben a lírai atmoszférának a „valódi élet tényleges viszonyai” rajzának ellenében. Juhásznál tehát érvényesül a verses regénynek az a tulajdonsága, amelyet Tamás Attila, e műfaj természetén elmélkedve, így fogalmazott meg: „a verses regény műfajában a költői személyiség nagyobb, mint a tárgyi világ — s ezzel kapcsolatban a cselekmény is...”

Az eszményítés útjait járja eposzaiban költőnk: a vékonyka cselekmény fordulatait, az események észjárása éppen úgy erre vall, mint az eposzok hatalmas tájfestő részletei, amelyek elnyelik az eseményesebb versszakokat, s bennük a költő szinte pótolni akarja színekben, hangulatokban mindazt, amit az emberi világ rajzaiban nem tudott megvalósítani, mert eszményinek képzelte el azt. A Sántha család akár sematikusnak is tartható mű: eszményítő ennek a parasztcsaládnak a rajza, a fordulatok, amelyeket megragad benne Juhász Ferenc, a magyar parasztság felemelkedésének, történetének idealizált mozzanatait jelentik: a kínos és verejtékes múlt, a felszabadulás öröme, a földosztás tavasza, az első aratás boldogsága, majd a termelőcsoportba való belépés, a „közös” munka dicsérete valóban „példamutató” s mikro-mozzanataiban reális, ám a költői lelkesedés a táplálója, az „így volna szép” gondolata, nem pedig a valóságos élet sugallata. S eszményi a család is: az öntudatos öreg Sántha, a zsörtölődő mindig féltő, a változást rettegő, de azért akaró felesége, Juli néni, Rózsi, az asszony-lány, aki áldott terhét olyan áhítattal hordja, mintha méhe az új világ jelképe lenne; férje, Ferkó már traktoros, ki könyvet olvas a tiszta szobában — íme, ők Juhász parasztember-szimbólumai, kiknek élete a termelőcsoportba lépéssel csúcra fut, miként azt a belépést közlő részlet is oly jól megidézi az öntudatosságon inszisztálva: Vasárnap reggel van, Sántha Józsi bácsi borotválkozik, s közben feleségének elmondja belépési szándékát a termelőcsoportba:

„este oda voltam, sokat gondolkoztam,
az éjjel magamban meg úgy határoztam,
ott az én helyem is, — légy szállt el donogva, —
bemegyek én is a termelőcsoportba.”

„Te! Még mit nem képzelsz!” Felelt kiabálva
felesége, már a küszöb előtt állva.
„Csajkára! Közösbe? Rógtón olyat mondok!
Ne járassad velem, öreg, a bolondot!

Megkaptad a földet, most meg odaadnád.
hizlalnád a mások hizott öreganyját?
No, ti aztán jó kis kommunisták vagytok,
mindig valami *mást, újabbat* akartok!”

„Hát persze, hogy újat, mindig jobb világot,
a fiadnak göncöt, neked boldogságot.
A Sári megdőglött, igám nincs, se pénzem,
ezután a traktor szánt majd az egészen.”

„Boldogságot? Hát nem ver veled az Isten?”
 Sustorgott mint gyujtózsínór láng-hevesen.
 Ferkó lapozgatott, ő már régen tudja,
 hogy hova is vezet Józsi bácsi útja.

Rózsika a kezét hasán összefonta,
 szél-árnyékban ült és mindig mosolyogva.
 Haját szárogatni kiült a melegre,
 dús haját a vállán széjjeltereggette . . .”

Tamás Attila a verses regény műfaját így jellemezte: „Egy új, teljesen még nem tudott világ első gyors birtokbavétele, a vesztett illúziók elégikus-ironikus hangú búcsúztatása és születőben levő új hitek pátozának nemegyszer romantikus hittel való hirdetése — körülbelül ezekben a jellegzetességekben mutatkoznak meg tehát azok a lehetőségek, melyeket e lírai-epikus műfaj nyújt . . .” Lényegében Juhász eposzai, elsősorban pedig a Sántha család, e meghatározáshoz állnak közel, hiszen bennük az új világ „gyors birtokbavétele” játszódik le, s a „születőben levő új hitek pátozsa” emeli a költő hangját magasra és festi a költő alakját romantikussá. Nem hiába emlegeti többször is Juhász a Pegazust verseiben ekkortájt, komázva a romantikus költői inspirációkkal.

Az Apám című elbeszélő költeménye, bár belső intencióiban ezer szállal kapcsolódik ahhoz a törekvéshez, amelynek szellemében A Sántha család fogant, megoldásaiban, vonalvezetésében az epikai anyaggal való küzdelem újabb állomása is, líraisága térhódításának újabb foka. Akárcsak A Sántha családban, itt is példázni akar, a vers epikus szövetére bízva, hirdesse az, önmagáért beszélve, a költő társadalmi elkötelezettségét, irányzatosságát, míg maga az evokációnak szentelheti, az epikus részekén túl, a figyelmét, a „felelevenedő emlékekből” bontva ki apjának alakját. „Az Apám-ban meghalt édesapjának alakját, egyéniségét s ezzel együtt a gyermekkorát, családját idézi fel áhítatos, meghatott, őszinte líraisággal, szintén eredeti, kifejező képekben gazdag, érzéletes nyelven” (Illés Lajos).

Az emlékezés ködéből, jellegzetesen romantikus költői alapállás ez, bontakozik ki apja alakja, egészen a hallucinációig feszítve a „megidézést”, ismét csak előtérbe állítva a maga költői alakját, s túlsúlyra hozva az epika mögött készülődő közvetlenebb líraiságát, amely az „emlékezés-technika” segítségével most már egészen szabadon áramlik. Mozaikokra törött eposz született így, amelynek már nincs is epikus szerkezete, s az epizódokat a költő érzelmes heve tartja össze, jellegzetesen lírai logikája van már. „Az országérző nagy csöndben hallom zaját a szívemnek” — mondja eposza elején, hogy utána felkiáltva műve fogantatásának közvetlen érzelmi indítékairól szóljon s egyben módszerét is megmutassa:

Mennyi emlék, mennyi emlék
 kering-köröz a szívemben,
 mennyi készül, mint a fecskék.
 Seregük magasra rebben.
 Mintha madár a csőrével

csippenti a víz kék bőrét,
vagy a szárnyáival suhintja,
a lelkem úgy bodrozódik.
Lelkem minden pillanatja ...

Egy másik kis kitérőjében pedig ihletése József Attilá-s vonásaira ismerünk, s a Mama valamint A Dunánál című versei sugallataira kell gondolnunk nemcsak a szóhasználatban, hanem az evokáció alaptermészetében is: abban, ahonnan hőseit előhossa, s ahová a képzelet röpíti:

Apám? Mint a harangkongás,
zendül bennem a szorongás.
Apám? Mintha bennem lakna:
a kezemben, homlokomban,
egy-egy teljesebb szavamban.
Hogyha szólok, ő szól bennem,
vére iramlík szívemben.
szemeimet tőle kaptam,
mosolyát is tőle loptam.
Akarjátok tudni, ki volt? ...

S az utolsó sorokban így tűnik el szeme elől téglát rakó apja alakja:

Fehér kezei suhannak,
haja meglobog fehéren.
Elmerülnek, fölviillannak
kezei a ködlő fényben ...

A filológiai aprómunka azonban még egy sor József Attila-párhuzamot tudna kimutatni, különösen a sűrölókefe-képben (a Tíz év című epizódban). Sokkal fontosabb azonban az Apámnak az a műhelymozzanata, amely a készülődő, önmaga természetét felfedező, önnön stilisztikáját, képvilágát megalkotó költő munkájáról vall. A Sántha családban nemcsak megfogalmazta a korszak petőfies verseszményét, de már felszámolására is készült. Ezen a téren az Apám már továbbhaladását is mutatja: disszonanciáiban, képalkotásában az a naiv harmónia, amelyet megidézett, már tűnőben van, s létrehozott ugyan itt is figyelemreméltó teljesítményt, mint a Vihar-jelenetet, a mai olvasó szemében azonban azok a mozzanatok nőnek meg, amelyeket a költői pálya későbbi szakaszai hitelesítenek. Ha A Sántha család az irodalompolitikától kapott világ költői feldolgozása volt, itt, az Apámban, már a maga költői világa felfedezésére indul. Erre vallanak azok a megszaporodott képek is, amelyek ezt az eposzát már behálózzák, s amelyeknek struktúrája, elemei nem a népiesség szentelte hagyományból kerültek a versbe.

Az, amit majd „biológiai látásnak” nevez a kritika Juhász verseiben később, A Sántha családban például még csak bátortalanul, a véletlenszerűség benyomását keltve, jelentkezik, erőteljesebb vonásai-
ban pedig a csiga-nyáj rajzában:

S mint ha kamasz-rügy szűz vérlánggal földuzzad
mint begyűrt kesztyű-ujj, ha fúvod, kiduzzad:
tarkó-hőmérőit kifújva düllesztí,
s higany-szemgolyóit száron fölereszti.

S ha érinted visszatódul begyűrődve,
zajtalan omolva szétálló két tőgye,
majd bugyogó peremmel magát fölontva
a kicsücsörődő bélés lesz két gomba,

s fölszáll az agy a csápvégi koponyába,
a here fölúszik fölfúvódott zsákba,
s riadtan alászáll, majd fölrebben száron,
mint kiszívott tojás héja vízsugáron,

s megtelik a torony-hagyma szemgolyókkal,
mint lopótök eres hólyagja kék borral,
kúszik föl a szárban, tökfejben növekszik,
s hólyagot kitöltve végig megüllepszik . . .

Vagy íme az eső-leírás egy részlete:

Beborult. Tündöklő-póklábú villámok
vastag nyalábokban megszótték a záport.
Nyikorgott a zöld toll, tószéli jegenye,
sűrű buborékot vetett a tó vize.

Ők meg gubbasztottak, mint a hal hasában,
kopolyúszörccsögésben, zöld, rideg nyálban.
Eres halhólyag a templom kettős gombja,
tócsán buborék-domb, mint nagy halom ikra.

Morzsák ezek a részletek, amelyekben az „erős kép” Juhászra oly jellemző sajátossága először megmutatta magát. Szóösszetételektől hasonlatig, kidolgozott kis képig a változatok, gyéren ugyan, de már jelzik a költő igazibb törekvéseit. Itt már az erőre való törekvés szólal meg. „Az égbe pacsirta fölsajog” — mondja, „az ég deszkáiba, mint szög beledermed” — olvashatjuk, felütve fejünk a népies szóhasználat keltette zsongás s egyszerűség áramában úszva. „Ült, mint aki nem szól többet életében, hatalmasan, zordan, vakító-fehéren. Ült, mint hatalmas hegy, amely téli, fehér üstökével a szűz csillag-térdekig ér”, jelzi a hasonlat a költő kitörni készülő kép-többletét s indulatos világlátását. Erre mutatnak az ilyen sorok is: „A házak tetején hótaraj üveglett”; „Mintha csak egy kihült csillag zord vidéke vetné téli arcát a jég-szemű égre”; „a tejút ürbe nőtt, mint kukoricacső” vagy: „A nap-szítakötő szállt gyémántzománcsal, kotorta a vizet sokszorozott szárnyal . . .” Nyilvánvaló, hogy ez a bátortalanul utat kereső világlátás képekbe, szóhasználatba iopakodott sejtelme alapvetően még nem tudta befolyásolni a vers-hangulatot, bár kifejező s láttató ereje már ezekben is megmutatkozott. A kétféle költői látás és kifejezés küzdelmének vagyunk tehát a tanúi. Egyfelől ott vannak a klasszikus s egyenes képek:

A békák a tóban vígan zengedeznek,
csillagfények között vartyognak, brekegnek . . .

másfelől Juhász „erős képe”:

A nap, piros csődör, tök-zsákja rengve jár.
Nyitja arany-rojttú szemhéját a nyár . . .

Az Apámban ez a kép-technika s vele a képzeteknek új köre, amelynek költői értékét még csak ezután kell hitelesítenie, még inkább elszaporodik, s Juhász költői természetének két fontos eleme: mikroszkópiája és teleszkópiája már bátrabban érvényesül:

Mellettem egy fonnyadt virág
csipke-csontváz koronája,
bogárka zúg, s iderebben
az elszáradt bogos ágra,
rezeg még kis hártya-szárnya . . .

A vers kezdő részéből vett idézetünk után íme a lámpagyújtás leírásában a biológiából vett, erotikával fűtött kép-rész:

Nagyanyám most gyufát lobbant
— — — — —
az üvegpcakú lámpa
ágyékszörét föllobbantja,
rak oda láng-pávafarkat . . .

Feldereng az ősvilág képzete, amely kimeríthetetlen kép-bányája lesz majd: „Mintha pedig örök volna az a sírkő, örök öre: megkövesült kagyló, csiga ősvilági temetője”, majd ismét visszatérve rá a gyantát csipázott cseresznyefa rajzában: „És most a megkövült mézben, ott a szúnyog a kő-méhben, olyan, mintha most is szállna az áttetsző méz-aranyban, maga is már kővé válva!”; hogy ezután még szép lírai merengésként kimondja:

Így hordjuk mi, megkövülve,
idő-kristályba temetve,
dologban és szerelemben
a fájdalmakat szívünkben!

Juhász Ferenc eljövendő költészetének „archimédeszi pontja” ez a pár fentebb idézett sor, világ-érzése első megfogalmazásaként, mintegy költőisége új, most izlelgetett és felfedezett tárgyi világából csalva azt elő. S ehhez a képzethez és látáshoz már jól illenek a „rekedt-mámorú szavak” s „ibolyántúli szavak”, s egy-egy kép sejtetni engedi azt az érzés- és gondolatbeli állapotot, amely az anyagban s mégis kívülről szemléli világát, ahogy azt az Apám egyik részlete festi:

Deréktől a kőbe forrva
rejtettek el az anyagban,
a kéz, a fej, szív csiszolva

él örök-megbontthatatlan.
Maradj hát te kettős szépség:
tapintható, s láthatatlan . . .

Hitelesen hangzanak tehát a szavai, amelyekkel „líróját” biztatja e versszak végén:

Készülj szerszám, már új dalok
fogantak meg a szivemben . . .

Juhász Ferenc költői opusában ezeknek az eposzoknak éppen azért van kivételes jelentőségük, mert bennük a költő lényegében önnön költői természetrajzát fedezte fel, az eposz hatalmas nyelvi anyagot, képzőnt megmozgató jellegéből, mintegy őskáoszból kigomolyogtatta költőisége új s termékenyítő elemeit is. Eposzaiban tehát nem az a jelentős, amivel a kor irodalompolitikájához kötötte magát, hanem azok a mozdulatok, amelyekkel elvágni készült köteleit. Ám amikor Juhász verseinek „pesszimizmusát” kell majd magyarázni, az eposzok „boldogság-motívumához”, romantikus képzeteihez ismételten vissza kell térnünk: Juhász „válságai” gyökereire ezekben bukkanhatunk.

Küzdelme a petőfies epikával azonban e két eposz megalkotásával nem ért véget, s a vele való leszámolással párhuzamosan folyamatban volt új költői építkezése is mind „hőskölteményei” lírai-leíró részleteiben, mind kisebb lírai darabjaiban, amelyeket az *Óda a repüléshez* című kötetében tett közzé.

A jégvirág kakasa című műve, amely hangvételen talán a leginkább Petőfit idéző alkotása, az eposzi formától való szabadulásában az elbeszélő műfaj szatirikus-ironikus kezelésével tűnik ki. Petőfinek A helység kalapácsához számtalan vonatkozás kapcsolja, verselésben is, a téma szabad és könnyed, játékos felfogásában, a kívülről és felülről látott élet törpe és esendő jegyeinek előtérbe helyezésében is megismételve a Petőfi tettet, de úgy, hogy a parodisztikus, humoros-szatirikus előadásmód a maga „komoly” eposzainak népiességén derülteti elsősorban, falu-szemléletének idealisztikus, megszürt jellege felett mond bírálatot A jégvirág kakasa nyersebb naturalizmusával, az eszmékkel és eszmeiséggel telített tendenciózus alkotásokkal perlekedik emennek erotikától duzzadó evilágiságával. Az önmaga felett mondott ítélete — amely szöges ellentéte a Petőfi tendenciáinak, hiszen A helység kalapácsában, miként Pándi Pál megállapította „nem lokális hatású stílotletekről, stílréfékról van szó, hanem az egész művet átható szemléletről, mely a paródia játékszabályai szerint érvényesíti a költő plebejus ízlését”, itt a stilisztikában, a képhasználatban ennek a „plebejusi ízlésnek” a kritikája van. S ezzel egy új, élettől duzzadóbb falukép körvonalai is kirajzolódnak Juhász versében. Esendőbbek a hősei, mint A Sántha családban, semmi esetre sem ideális környezetet jelentenek, mint amott: eszmény és realitásra való törekvés csap össze úgy A jégvirág kakasa komikumában, s ars poeticája is ennek a természet felé fordulásnak a jegyében alakul itt — jelezve, hogy a költő alakulásában megkezdődött az eszményekkel való leszámolás ideje, mert azokról mind nyilvánvalóbbá vált, hogy csalóka a természetük. Nem eszményi ennek az eposznak a faluja, és nem eszményien öntu-

datosak a hősei. Török Ferkó, ki „a legjobb traktoros büszke nevét viseli”, apja, aki a szövetkezet ellen duzzog, az együgyű Szent Laji, a kikapós lányok-asszonyok serege körülöttük, a szerelmi háború, amelybe belevesznek, a hétköznapi világát és természetességét jelentették a költőnek, s előadva ezt a történetet, minden költői eszközt a maga helyére rakhatta, s költőisége, amely a falu életének tárgyi elemeiből építkezett, most ezeknek az elemeknek megtalálhatta a kellő mértékét: a táj táj lett ismét, emberi környezet, nem pedig jelkép-reflex s kulissza, a hősök emberekké váltak, és A Sántha család s az Apám ünnepélyes pillanatát a hétköznapi apró-cseprő, sokszor csip-csup ügyeinek közönségessége válthatta fel. Ehhez a világhoz ezután majd csak mesében vagy mitológiában tér vissza, lírai elemeiket kiszabadítva epikus köntösükből, megszabadulva a narratív formának attól a nyűgétől, amelyet ez a petőfies hagyomány jelentett.

Ami azonban költészetének később is alapképzete lesz a család-motívum, az itt is megmarad, s még inkább kitapinthatóvá válik. Juhász Ferenc a világot mintha „családi körként” tudná csak látni és elképzelni — az emberi viszonylatok egy egészen szűk, sejtyszerű körként. Amikor a Sántha család idillikus életében gyönyörködik, amikor az Apámban a maga családi fészkeinek, ösztöneinek állít emléket, amikor A jégvirág kakasában ismét csak egyetlenegy családra, a Török családra összpontosítja figyelmét, akkor ez a családi ösztönzésű mentalitás dolgozik benne. Belőle utak nyílnak: érzelmes lírájának családi vonatkozásai az ifjúságát megidézõ, feleségét éneklõ versekben, a szarvassá változott fiú jajongásában s a József Attila-vers „apa-képzetében” teljesednek ki. Társadalmiságát éppen úgy megszabja ez a motívum, mint ahogy „biologizmusának” is itt fedezhetjük fel gyökerét, hiszen a család nemcsak társadalmi képzõdmény, hanem biológiai funkciójú is, az ember biológiai létezésének a formája, „erotikus sejt”, amelyben a születés és a halál is lejátszódik — így pedig univerzális jelenség, az élet princípiuma, amely a létezés határait súrolja. Nem lesz véletlen, hogy már ezekben a „családi” eposzokban a nemiségnek versrõl versre fokozódik a szerepe, hogy A jégvirág kakasában elhatalmasodva elborítja a verset, behálózza a történetet, s az állatvilágból vett képek is a párzást hirdessék:

Lila-habós az ég, megnyúlik
 hosszan az arnyék.
 Zsong a mezõ. Párjukkal összeragadt
 bogarak röpülnek,
 zúgatják az alkonyi
 csõndet.
 A fû közt, s a fûszálakon
 pettyes és halálfejes
 rajzú
 piros temetõbogarak ülnék
 összetapadva.
 A szerelmes
 békák, mint kétfejû,
 zöld kristályok ragyognak.
 A víz fölött, mint

röpködő gyémántok,
összeragadt szitakötők
rezegnek...

A tudatosodás korszakába lépő költőt mutatják ezek a kép- és eszme-mozzanatok — a maga költői világának a megismerését, eltávolodva, A jégvirág kakasában pedig egészen messze lépve attól az intimitástól, amelyben addig mozgott. Erre vall eposza zárósorainak hálálkodása is, amelyben mintegy felsorolja azokat a tárgyi világból kiragadott elemeket, ahonnan képeinek építőköveit gyűjti már ekkor is, s még inkább költészete későbbi szakaszaiban:

Hála nektek fű, föld, virág, csillag,
növényi, állati, s csillag-világ,
akik pazar kézzel hoztátok elém
a hasonlatot!
Hála neked Idő, Szabadító Erő, aki
megengedted, hogy történetem
suta torzónak ne maradjon!
Hála neked hamvas-fiatalság,
aki lelket, s erőt adtál e sorokhoz,
s áldás nektek apám, s anyám,
akik
az úri szelek közt
porszemként pörgő
bolygóra
megszültétek
dal-kedvű fiatokat!"

A jégvirág kakasával majdnem megbukott a költő. Amilyen örömmel üdvözölte a kritika két ezt megelőző eposzát, olyan nagy volt a fanyalgás az ebben megfogalmazott „kritika” miatt, amelyet Bata Imre így foglalt össze: „A vers szándéka, hogy a valóságtól elszakadt költészet modorát, a sematizmust, a lakkozást szívből kinevesse, s ugyanakkor megmutassa a falusi átmenet egy teljesebb és igaz arculatát...” E vers külső, hogy úgy mondjuk: gyakorlati intenciójaként bátran elfogadhatjuk ezt a tolmácsolást, ám magunk szívesebben látjuk a maga útja és szemlélete kritikájának is e művet, s kilombosodásának is. Szinte elemi erővel törnek fel ebben a szabad kezelésű versben költői látása elemi forrásai:

Az a kép:
a tó,
s a tóban a lány,
aki már kifelé gázol
a hold ezüstjében.
Két csecse: aranyserleg.
Ágyékszőre: harmatos hűsevő virág...

A biológiai-erotikus látás képe után íme a szívben honoló „őskor”:

Most sziklás pusztaság belül.
Mint az őskori kőzetekbe

kristályosodott
csigák, halak, virágok
korát a kövek;
őrzi neveteket...

Majd a „kozmoszé”, amely Juhász jellegzetes biológizmusával van beoltva:

Mint óriási gyémánt-légy
fölszállt a hold a hegyek mögül.
Amerre szállt,
az ürbe csillagokat
petézett...

S feltűnik az „erős kép”:

És jött a dér! Halcsontvázként
meredtek az akácok.
Alattuk az ezüst
pikkely.
Dermedtek a piros
ecetfák...

Ezek a költői vívmányok, ha nem is ennyire beszédesen, de a vers szinte minden pórusában éreztetik áldásos hatásukat: levegősebbé, mozgalmasabbá váltak, a felszín otromba súlya helyett belső, csak a költőiséggel mérhető tömegük, a tárgyaknak költészetbe emelten kapott „fajsúlya” lesz érzékelhetővé, titkos lényege tárulkozik ki, szóról szóra az anyaföld „méhé”, a tárgyak addig magyar költői nyelven ki nem mondott kapcsolata, egymáshoz való viszonya -- jegyek, amelyek Juhász érett költészetének a minősítésénél oly kényszerítő erővel lesznek majd jelen.

(Folytatjuk)